

I N M E M O R I A M

ARCHEION, T. CXXI

WARSZAWA 2020

ISSN 0066-6041

e-ISSN 2658-1264

MARIA TROJANOWSKA (23 LISTOPADA 1947 – 27 SIERPNI 2019)

Urodziła się we wsi Wojciechów na Lubelszczyźnie. Jej ojcem był Stanisław, a matką Zofia z domu Marczyńska, właściciele niedużego gospodarstwa rolnego. Do szkoły podstawowej uczęszczała w rodzinnej wsi, a po jej ukończeniu, w latach 1961–1965, uczyła się w Liceum Ogólnokształcącym nr 2 w Lublinie. Po zdaniu egzaminu maturalnego w 1965 r. rozpoczęła studia historyczne w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. W czasie studiów interesowały ją wcześniejsze dzieje Polski, stąd wybrała seminarium mediewistyczne prof. Kazimierza Myślińskiego, pod kierunkiem którego napisała pracę magisterską pt. „Polityka państwa wobec miast za Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka”, obronioną w 1970 r.

W maju 1970 r. złożyła do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie (dalej: WAP) podanie o przyjęcie do pracy, w którym wyraźnie zaznaczyła, że chciałaby „w dalszym ciągu pracować naukowo a takie możliwości daje archiwum”. Od 1 lipca 1970 r. została zatrudniona na stanowisku młodszego archiwisty. W WAP pracowała do 30 września 1981 r., przechodząc kolejne etapy awansu zawodowego, do stanowiska adiunkta naukowo-badawczego. Od 15 lipca 1978 r. pełniła funkcję kierownika oddziału I (materiałów staropolskich).

W roku akademickim 1973/1974 uczęszczała na Studium Podyplomowe Archiwistyki w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, które ukończyła z wyróżnieniem. Kontynuacją zdobywania coraz szerszych kompetencji z zakresu archiwistyki był trzymiesięczny staż archiwalny oferowany zagranicznym archiwistom przez francuskie Ministerstwo Kultury (*Stage technique internationale d'archives*), który odbyła w Archives Nationales w Paryżu w pierwszym kwartale 1975 r. W rozwoju zawodowym i naukowym szczególny nacisk kładła na pogłębianie umiejętności na polu paleografii i dyplomatyki, m.in. uczestnicząc w kursach paleografii łacińskiej i staropolskiej zorganizowanych przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych (dalej: NDAP) w 1972 i 1977 r. W 1979 r. wzięła udział w międzynarodowym seminarium z zakresu paleografii i dyplomatyki łacińskiej zorganizowanym przez Archiwum Państwo-

we w Rzymie (Archivio di Stato di Roma) w ramach Scuola di Archivistica, Paleografia e Diplomatica pod patronatem Centre International d'Information sur les Sources de l'Histoire Balcanique et Mediterranéenne. Ciekawe sprawozdanie z tego seminarium opublikowała razem z Józefem Płochą: *Międzynarodowe seminarium paleografii i dyplomatyki łacińskiej, Rzym 20 XI–14 XII 1979 r.* „Archeion” 1981, t. 71, s. 337–338.

W czasie pracy w archiwum M. Trojanowska konsekwentnie realizowała swój zamiar prowadzenia pracy naukowej, m.in. przygotowując referaty na zebrania naukowe w archiwum. Jej badania koncentrowały się na dziejach dawnych miast i na dyplomacie, a zwłaszcza na kancelarii i dokumencie miejskim. Ich efektem był m.in. artykuł *Dokument miejski w polskich badaniach dyplomatycznych*, „Przegląd Historyczny” 1972, t. 63, s. 93–101, ważny i zauważony przez historyków przegląd polskich badań dyplomatycznych nad dokumentem miejskim. W wyniku tych zainteresowań powstała pod kierunkiem prof. Józefa Szymańskiego rozprawa doktorska pt. „Dokument miejski lubelski od XIV do XVIII wieku. Studium dyplomatyczne”. Po jej obronie, 5 czerwca 1975 r., Rada Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego nadała Trojanowskiej stopień naukowy doktora nauk humanistycznych.

Osiągnięcia zawodowe i naukowe uformowały z M. Trojanowskiej w pełni dojrzałą archivistkę, której nie wahano się powierzać odpowiedzialnych zadań. W październiku 1977 r. została powołana w skład Regionalnego Zespołu Badawczego utworzonego w lubelskim WAP, którego zadaniem było opracowanie i publikacja źródeł archiwalnych do dziejów miast i Lubelszczyzny. W 1978 r. prowadziła prace nad katalogiem dokumentów pergaminowych i papierowych przechowywanych w WAP w Lublinie. Planowała też przygotowanie rozprawy habilitacyjnej, jednak warunki pracy w archiwach państwowych w 2. połowie lat 70. XX w. nie ułatwiały tego. W ankiecie z 11 maja 1977 r. dała ona wyraz swym obawom: „O ile utrzymana zostanie tendencja dowartościowania pracy naukowej w archiwach, rysuje się możliwość podjęcia w przyszłości rozprawy habilitacyjnej wykonywanej przynajmniej częściowo w czasie służbowym. Wykonywana ostatnio praca odpowiada moim zainteresowaniom. Uważam, że dla rozwijania wiedzy archiwalnej i ogólnej kultury historycznej niezbędny jest, w szerszym niż dotąd zakresie, udział w różnego rodzaju konferencjach obejmujących problematykę historyczną do k. XVIII w. (przynajmniej uzyskanie okolicznościowych urlopów, jeżeli nie zwrot diet). Pożyteczne byłyby także kilkudniowe praktyki w archiwach posiadających zasób staropolski i bogate doświadczenia w zakresie jego opracowania (teoretyczne i praktyczne)”¹.

M. Trojanowska w latach akademickich 1978/1979 i 1979/1980 prowadziła zajęcia zlecone w Instytucie Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Zajęcia

---

¹ Archiwum Państwowe w Lublinie, Archiwum Zakładowe, Maria Trojanowska. Akta osobowe, sygn. 300, k. B 54.i

dydaktyczne z zakresu nauk pomocniczych bibliotekoznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem archiwistyki i paleografii, odbywały się na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, kierowanym przez prof. Józefa Szymańskiego.

Dnia 30 września 1981 r. M. Trojanowska zrezygnowała z pracy w WAP w Lublinie i od 1 października 1981 r. została zatrudniona w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (dalej: KUL) jako adiunkt w Katedrze Historii Ustroju i Administracji Polski na Wydziale Nauk Humanistycznych. Z uczelnią tą była związana już od 1974 r., prowadząc wykłady i ćwiczenia z metodyki archiwalnej, rozwoju form kancelaryjnych oraz współczesnych typów i rodzajów materiałów archiwalnych. Zajęcia dydaktyczne odbywały się wówczas w pomieszczeniach archiwum, co dawało możliwość bardziej bezpośredniego poznawania przez studentów charakteru pracy archiwalnej.

Na KUL prowadziła na specjalności archiwalnej zajęcia w formie wykładów i ćwiczeń z takich przedmiotów jak archiwistyka i rozwój form kancelaryjnych. W roku akademickim 1985/1986 pracowała także w Międzywydziałowym Zakładzie Leksykograficznym KUL. W roku akademickim 1986/1987 rozpoczęła także pracę w Archiwum KUL, zaś od 27 lutego 1989 r. powierzono jej obowiązki kierownika tej placówki. Funkcję tę miała pełnić w ramach stanowiska starszego wykładowcy. M. Trojanowska zyskała wśród studentów autentyczny autorytet naukowy i dydaktyczny, była bardzo ceniona i lubiana za wielką życzliwość i serdeczność. Nie zmienia to jednak faktu, że pomalą wyczerpywały się możliwości pracy w KUL na pełny etat.

W styczniu 1991 r. przystąpiła do konkursu na stanowisko dyrektora Archiwum Państwowego (dalej: AP) w Lublinie, które objęła 1 lutego 1991 r. Pełnienie funkcji dyrektora przypadło na trudny okres przemian politycznych, ustrojowych i gospodarczych, co wymagało od niej szczególnej uwagi i dużego zaangażowania w zarządzaniu lubelskim archiwum. Oczekiwania społeczne nie zawsze udawało się godzić z realiami formalno-prawnymi, stąd niekiedy dochodziło do kontrowersji, jak w przypadku udostępnienia materiałów po byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Chcąc uniknąć dalszych napięć, dr Trojanowska podjęła decyzję o rezygnacji ze stanowiska dyrektora AP w Lublinie; prof. Jerzy Skowronek, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, na jej prośbę odwołał ją z tego stanowiska z dniem 30 kwietnia 1993 r.

Po rezygnacji z funkcji dyrektora dr Trojanowska pozostała w AP w Lublinie, gdzie z dniem 1 maja 1993 r. została mianowana na stanowisko starszego kustosa i kierownika oddziału I (akta do 1918 r.). Pod swoją opieką miała najcenniejszą część lubelskiego zasobu, z aktami średniowiecznymi, staropolskimi i dziewiętnastowiecznymi na czele. W tym okresie swojej pracy koncentrowała się głównie na ewidencjonowaniu i opracowywaniu materiałów archiwalnych oraz przygotowywaniu pomocy ewidencyjno-informacyjnych, z których kilka zostało opublikowanych drukiem. W AP w Lublinie pracowała do 29 lutego 2004 r., a następnie przeszła na emeryturę.

Po przejściu na emeryturę nadal prowadziła wykłady i ćwiczenia dla studentów specjalizacji archiwalnej w Instytucie Historii KUL. Zatrudniona w niepełnym wymiarze na etacie starszego wykładowcy, ostatnie zajęcia dydaktyczne przeprowadziła w roku akademickim 2006/2007.

W czasie pracy w KUL pełniła funkcję opiekuna praktyk studenckich, które najczęściej organizowała w lubelskim archiwum, chociaż starała się, w miarę możliwości, kierować studentów także do innych archiwów – państwowych i kościelnych, m.in. AP w Krakowie, Archiwum Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie. Pod jej kierunkiem studenci poznawali działalność archiwum państwowego i zdobywali pierwsze doświadczenia w opracowywaniu zespołów i przygotowywaniu pomocy archiwalnych. Była wychowawcą wielu roczników archiwistów.

W swojej pracy zawodowej i naukowej M. Trojanowska zajmowała się głównie historią miast oraz dziejami kancelarii i dokumentu okresu staropolskiego. Szczególnie ważne miejsce zajmuje w niej opublikowana rozprawa doktorska, w której autorka w nowatorski sposób ukazała rolę dokumentu miejskiego w okresie księgi wpisów. Innym razem zwróciła uwagę na, pomijane w badaniach, wpisy epickie w księgach sądowych, w sposób istotny poszerzając zakres studiów nad kulturą kancelaryjną. Podejmowała również zagadnienia z zakresu archiwistyki i archiwoznawstwa, zwracając dużą uwagę na kwestie metodyki opracowania materiałów archiwalnych. W tym nurcie zainteresowań gruntownie omówiła problem gromadzenia i opracowania wydawnictw efemerycznych w artykule przygotowanym na zlecenie Zakładu Naukowego Archiwistyki NDAP.

W dorobku archiwalnym posiada kilkadziesiąt zewidencjonowanych i opracowanych zespołów, obejmujących cały okres chronologiczny lubelskiego zaszobu. Jej pierwszym opracowanym zespołem była Inspekcja Budowlana m. Lublina 1926–1956, z czasem skoncentrowała się na materiałach staropolskich, XIX-wiecznych, w tym rosyjskojęzycznych oraz archiwach rodowych i prywatnych. W ramach tych prac powstało kilka rodzajów pomocy archiwalnych opublikowanych drukiem.

Bibliografia publikacji M. Trojanowskiej liczy ponad 50 pozycji, na które składa się 6 książek oraz artykuły, materiały źródłowe, biogramy, recenzje i sprawozdania. Wśród publikacji ważne miejsce zajmują prace z zakresu dyplomatyki, sfragistyki i heraldyki, m.in.: *Dokument miejski w polskich badaniach dyplomatycznych*, „Przegląd Historyczny” 1972, t. 63, s. 93–101; *Pieczęcie miasta Lublina od roku 1317 do roku 1811*, „Archeion” 1974, t. 60, s. 81–104; *Katalog pieczęci miasta Lublina od roku 1317 do roku 1811*, ibidem, s. 105–123; *Dokument miejski lubelski od XIV do XVIII wieku. Studium dyplomatyczne*, Warszawa 1977; *Dokument nowożytny – zmiana formy czy funkcji?* [w:] *Powstanie – przepływ – gromadzenie informacji: materiały I Sympozjum Nauk Dających Poznawać Źródła Historyczne*, red. J. Pakulski, Toruń 1978, s. 150–155; *Lubelskie przywileje cechowe XVI–XVIII w. (Analiza dyplomatyczna)*, „Archeion” 1986, t. 80, s. 183–203; *Dokumenty prezent na unickie beneficja parafialne w XVII*

i XVIII wieku, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2004, t. 1, s. 325–355; *Wizerunek herbu miasta Lublina w źródłach archiwalnych z XV–XVIII wieku*, „Studia Archiwalne” 2017, t. 4, s. 11–29.

Liczną grupę stanowią publikacje o tematyce archiwoznawczej, zarówno tej dotyczącej dziejów archiwaliów, jak i prezentującej ich zawartość. Należą tu zwłaszcza: *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 1–2, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2 s. 11–49, ibidem, 1997, t. 3, s. 393–439; *Archiwum Łosiów z Niemiec i jego znaczenie dla badań dziejów polskiej dyplomacji w okresie międzywojennym*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 1999, t. 9, s. 71–84; *Materiały do tzw. kwestii ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej w spuściźnie Jana Stanisława Łosia*, „Biuletyn Ukrainoznawczy” 1999, nr 5, s. 113–126; *Kłopotliwe dziedzictwo. Z dziejów ksiąg miejskich lubelskich*, [w:] *Ojczyzna i wolność. Prace ofiarowane Profesorowi Janowi Ziółkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Barańska, W. Matwiejczyk, E.M. Ziółek, Lublin 2000, s. 809–819; [współautorka z: J. Kus i E. Wierzbička] *Charakterystyka lubelskich zasobów archiwalnych, ważniejszych zbiorów bibliotecznym i muzealnym*, „Biuletyn Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie” 2000, nr 7, s. 39–56 (także w j. niem., s. 91–113); [współautorka z: J. Kus] *Źródła do dziejów Żydów od XVI do XX w. w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, [w:] *Źródła archiwalne do dziejów Żydów w Polsce*, red. B. Woszczyński i V. Urbaniak, Warszawa 2001, s. 213–224.

Z kolei z zakresu archiwistyki do jej najważniejszych publikacji należą: *Współczesne państwowe normatywy kancelaryjno-archiwalne*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1995, t. 64, s. 67–80; *Wydawnictwa efemeryczne w archiwach – problematyka gromadzenia i opracowania*, „Archeion” 2003, t. 105, s. 101–137.

Jak już wspomniano, dużą wagę przykładając do przygotowywania pomocy archiwalnych, które zawierały ogólne i szczegółowe informacje o zasobie. Była współredaktorką przewodnika po zasobie lubelskiego archiwum, chociaż wiadomo, że to głównie dzięki jej zaangażowaniu i wytrwałości udało się wydać go drukiem: *Archiwum Państwowe w Lublinie i jego Oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. 1, red. F. Cieślak i M. Trojanowska, Lublin 1997. Samodzielnie opracowała i opublikowała serię pomocy archiwalnych dotyczących ksiąg miejskich Lublina, dokumentów miasta Lublina i dokumentów różnej proveniencji przechowywanych w zasobie lubelskiego archiwum: *Inwentarz Archiwum Miasta Lublina 1465–1810*, Lublin 1996; *Katalog dokumentów miasta Lublina, jego jurydyk, cechów, kościołów i klasztorów 1317–1792*, Lublin 1996; *Katalog dokumentów różnej proveniencji 1397–1794*, Lublin 1998. Na szczególną uwagę zasługuje inne jej dzieło o zupełnie unikalnym charakterze, mianowicie inwentarz analityczny zespołu – *Chełmski Konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596–1875 [1905]: inwentarz*

analityczny archiwum, Warszawa 2003. Opracowanie to uchodzi za wzór tego typu pomocy archiwalnych.

Była uczestniczką licznych sympozjów i konferencji, zarówno o charakterze krajowym, jak międzynarodowym. Teksty jej wystąpień ukazywały się nieraz w postaci drukowanej. Aktywnie działała w kilku zespołach powoływanych przez naczelnego dyrektora archiwów państwowych. Była członkiem Centralnej Komisji Metodycznej w latach 1991–1993 i 1994–1997. W 1992 r. została powołana w skład Rady Wydawniczej przy Naczelnym Dyrektorzem Archiwów Państwowych. W 1995 r. brała udział w pracach międzyarchiwalnego zespołu problemowego powołanego przez NDAP – komputerowe opracowywanie dokumentów w archiwach. Brała także czynny udział w pracach różnych komisji w lubelskim archiwum. W latach 1976–1980 wchodziła w skład Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych przy WAP w Lublinie, w latach 1994–2004 była członkiem Komisji Metodycznej dla AP w Lublinie oraz AP w Zamościu, w latach 2000–2004 pełniła funkcję sekretarza Zespołu zakupu archiwaliów.

Za zasługi w pracy zawodowej i naukowej została odznaczona Brązowym Krzyżem Zasługi (1978), Złotym Krzyżem Zasługi (2004), medalem „Za Zasługi dla Archiwistyki” (1979) oraz Medalem 700-lecia Miasta Lublina (2018).

Śmierć M. Trojanowskiej była nagła i niespodziewana. Mszę św. pogrzebową odprawiono w kościele parafialnym pw. św. Teodora w Wojciechowie 29 sierpnia 2019 r. Została pochowana na cmentarzu parafialnym w rodzinnej miejscowości. W uroczystościach pogrzebowych wzięła udział liczna grupa pracowników AP w Lublinie, KUL i UMCS.

Źródła

Archiwum Państwowe w Lublinie, Archiwum Zakładowe, Maria Trojanowska. Akta osobowe, sygn. 300. Katolicki Uniwersytet Lubelski, Archiwum Uniwersyteckie, sygn. A-1281.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Zakładowe, Dr Maria Trojanowska dyrektor AP w Lublinie, sygn. 284/9.

Bibliografia

T. Nowicki, *Trojanowska Maria*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, Lublin 2018, s.484–485.

A. Konstankiewicz, T. Nowicki, *Doktor Maria Trojanowska (1947–2019) – wspomnienie pośmiertne*, „Studia Archiwalne” 2019, t. 6, s. 273–277.

T. Nowicki, *Maria Trojanowska (1947–2019)*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2020, t. 27, s. 415–419.

Piotr Dymmel
(Archiwum Państwowe w Lublinie)